

זיכרון של הלב

ר' אלישע לוי

כה אלול

ב"צדקת הצדיק" (פיסקה נה) מבאר ר' צדוק את הסיבה להתרחקות מה':

עיקר העבירות באים מחמת השכחה שהוא בלב... שאפילו זוכר במוח, מכל מקום אינו זוכר בלב. כי אילו היה באמת זוכר בהרגשת הלב שה' יתברך ציוה על זה לא תעשה כן, אי אפשר כלל שהיה עושה.

ידוע שאחד משמותיו של ראש השנה הוא יום הזיכרון. כך נקרא החג בלשון התורה - "זכרון תרועה", וכך גם הוא מצוין במקורות נוספים. בניגוד לחגים אחרים, הנקראים גם על שמות המצוות שמקיימים בהם, ראש השנה לא נקרא יום השופר ואפילו לא יום המלכת ה'. בנוסף, גם בתפילות ראש השנה תופס הזיכרון מקום חשוב. החתימה של ברכת היום בתפילת העמידה היא "מקדש ישראל ויום הזיכרון". ובברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, ניתן לשים לב שהפסוקים הדומיננטיים גם מבחינת הכמות וגם מבחינת התוכן הם פסוקי הזיכרונות.

ראיתי ב"באר מרים" על החגים מאמר יפה המבאר כי למושג זיכרון יש שתי משמעויות. המשמעות הרגילה היא היכולת לשמור מידע, פרטים ופרטי פרטים. הזכרון לא תמיד נשלט באופן מלא, לא תמיד אפשר לבחור מה רוצים לזכור ומה מעדיפים לשכוח. ישנם זכרונות רדומים, וישנם זכרונות חיים וצורבים, ויש אנשים שאפילו חיים יום יום זכרונות מסויימים. ישנם זכרונות העולים בפתאומיות, לעיתים פגישה מקרית תעורר זיכרון חבוי. ויש זיכרון שדורש עבודה קשה כדי להרדים אותו ולהטמין אותו. זו המשמעות הראשונה והפשוטה של זיכרון.

אך ישנה משמעות אחרת לזיכרון, משמעות פנימית יותר. הזיכרון בא בהקשר נפשי, רגשי, כזה המעורר זיקה חזקה וצורך לפעולה. למשל, התורה מספרת שה' זכר את רחל, פתח את רחמה ונותן לה בן. ברור שכוונת התורה לא באה להגיד שרחל נשכחה מהקב"ה, ופתאום הוא נזכר בה. התורה בחרה להשתמש בלשון הזכירה, "ויזכר א-לוהים את רחל", כיוון שהתורה רצתה ללמדנו שיש משמעות אחרת לזיכרון, כזה החושף התעוררות, מתיחת קשר והשפעה מצד הקב"ה.

דוגמה נוספת למקום בו התורה בוחרת להשתמש במונח זיכרון הוא בציווי לזכור את מעשה עמלק: "זכור את אשר עשה לך עמלק". מצד המשמעות הראשונה של זיכרון, נדרש מאיתנו לזכור את מעשה עמלק, זכירת הממד הסיפורי היסטורי. אך כשמעיינים בספר המצוות של הרמב"ם המבאר את פרטי המצווה, ניתן לראות שהזכירה עניינה הוא "לעורר הנפשות להילחם בעמלק" כלומר, זכרון במשמעות השנייה. זיכרון המביא איתו רגש שמעורר למעשה.

מהתבוננות בפסוקי הזכרונות של תפילת ראש השנה, ניתן לראות שקיים מבנה: הפסוקים הראשונים - "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם", "זוכר את כל המפעל" - מדברים על זכירה במונח הראשון של המילה. הקב"ה הוא דיין היושב לדין ו"בודק את הנתונים" הבאים לפניו, לפרטי פרטים.

אך בהמשך, החלק הגדול יותר של הפסוקים, הוא מקבץ של פסוקי זכירה במשמעות השנייה. ה' זוכר את נח, את אברהם ואת עקידת יצחק, לא כפרט שקרה בעבר, אלא זיכרון שה' כביכול מתעורר לרחמים וחמלה על עמו בעקבותיו. ובאמת, עיקרו של ראש השנה סובב סביב הסוג השני של הזיכרון. הרמב"ן כותב בספר ויקרא ש"יום ראש השנה הוא יום דין ברחמים" ואחד הסימנים לכך הוא העיגון שחז"ל נתנו לבחינה הזו בתפילה, בעבודת היום.

נחזור עתה לפסקה בה פתחנו, ובה ר' צדוק מלמדנו שעיקר השכחה היא בלב. אנו צריכים ללמוד מכאן כיצד צריך לעמוד לפני הקב"ה בימים אלו. אין אנו עומדים רק כאנשים הניגשים לפניו לדין, אלא כאנשים הבאים להתקשר אליו. כשם שהוא "זוכר" אותנו בזיכרון עם שני פנים, כך עלינו "לזכור" אותו. זהו תהליך התשובה שמוכר כל כך, ור' צודק רק דואג להזכיר לנו מה העיקר. חלק בלתי נפרד

מהתשובה היא כמובן תשובה שבה אני עובד קשה כדי לתקן את המעשים הפרטי פרטים, אבל אין זה העיקר. החלק המשמעותי והעיקרי של התשובה, הוא הזיכרון המתחדש בלב.

אנחנו חיים בעולם שבו הדבר הכי חזק, הממלא כמעט את הכל, הן ההסחות האינסופיות שמסיטות את המבט, ובעיקר את הלב, מן העיקר. לא מדובר רק על הרשת והמדיה ושאר אמצעים וטכנולוגיות. לאן שלא נפנה, "העולם הזה" תופס אותנו ומרדים את לבנו.

בשפה של ר' צדוק קוראים לזה שכחה. צריך להחזיק חזק חזק את הזיכרון בלב ולעורר אותו שוב ושוב, לתת לב על העיקר, שם נמצא מרכז העבודה שלנו, ובעז"ה מתוך כך לצאת ולפעול עם א-ל.